

Щомісячний Інтернет-журнал «Велетні української педагогіки»

Початок нового 2020 року приніс освітянам України важливий документ - прийнято новий закон «Про повну загальну середню освіту». Безумовно, з його реалізацією відбудуться суттєві зміни освітянської діяльності для усіх учасників навчально-виховного процесу. Левина доля такої роботи ляже на плечі педагогів, учителів, вихователів, які крок за кроком упевнено йдуть назустріч сучасній освіті, викликам сьогодення.

Пропонуємо тематичні матеріали з історії української педагогіки та інформативні відомості про основні життєві віхи, наукову і творчу діяльність корифеїв української «школи» (І.М.Стешенко, І.Г.Верхратський, М.П.Драгоманов, Х.Д.Алчевська, Т.Г.Лубинець, О.Ф.Музиченко, М.О.Корф, І.Г.Ващенко, С.Ф.Русова, М.Г.Стельмахович, В.О.Сухомлинський), на ідеях і досвіді яких ґрунтується українська педагогічна думка.

Січень-2020, 1 сторінка

Вітчизняна педагогіка виникла й розвивалася через народну виховну мудрість – етнопедагогіку, починаючи з дохристиянських часів. Значних успіхів вітчизняна педагогіка досягла в період українського Відродження (XVI – XVIII ст.). Ідеї свободи й незалежності України, звільнення людини від національного, соціального й релігійного гніту сприяли високому духовному піднесенню українського народу. Бурхливо розвивалися фольклор, ремесла, мистецтво, народний театр, книгодрукування, інші галузі національного життя. *Поряд із цим утверджувалися вітчизняна теоретико-педагогічна думка, самобутня вітчизняна система національного виховання молоді.*

Значний внесок у розвиток української педагогіки зробили Л.Зизаній, П.Могила, С.Полоцький, Ф.Прокопович, М.Смотрицький. Пізніше, незважаючи на заборону української мови, в Україні друкували підручники й посібники з вітчизняної педагогіки. К.Ушинський розробив наукові засади національної школи й національного виховання, широко використовував термін «*національна система виховання*». Цим самим терміном послуговувалися П.Куліш, М.Грушевський, С.Русова, Г.Ващенко, обґрунтовуючи власні ідеї.

У 60-х роках XIX ст. було створено перші підручники рідною мовою: «Грамматика» П.О.Куліша (1857), «Українська грамматика» І.П.Деркача(1861), «Українська грамматика» Г.М.Дарагана(1861), «Українська абетка»

М.Гатцука(1861), «Арихметика» Д.К.Мороз(1862), «Арихметика, або щотниця» О.Я.Кониського(1863).

У 1863р.міністр внутрішніх справ П.О.Валуєв повідомив, що «ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може». У 1876р. видано закон про повну заборону української мови у школах і взагалі в суспільному житті. Однак репресії не могли припинити прагнення перспективних педагогів навчати українських учнів рідною мовою. Усупереч царській забороні у деяких школах було запроваджене навчання українською мовою (Б.Д.Грінченко, Х.Д.Алчевська). Також рідною мовою вели викладання у вишах Г.П.Метлинський, І.О.Срезневський, Г.П.Успенський, М.М.Лунін, О.О.Потебня, П.О.Лавровський. У цей час працювали керівниками навчальних закладів, учителями, створювали програми, підручники, пропагували прогресивні ідеї видатних античних і європейських мислителів В.В.Капніст, І.С.Орлов, І.Ф.Тимківський, О.М.Максимович, О.П.Потебня, П.П.Білецький-Носенко та ін. Проводилось навчання у недільних школах для дорослих і частково дітей, де учителями були студенти, викладали на добровільних засадах.

Після царського указу значно зменшилося видавництво українських підручників. Вийшло з друку лише кілька: «Граматики, або Перша читанка задля початку вчень» О.Я.Кониського (1883), «Граматики» Т.Г.Лубенця (1906), «Читанка», «Перша книга після граматики»(1883), «Украинский букварь для воскресных школ» О.А.Потебні (1899).

Про справжню народну школу мріяв Т.Г.Шевченко. У 1860 р. він написав і видав «Букварь южнорусской», для підтримки недільних шкіл поет регулярно передавав частину своїх коштів. Ведучи наполегливу боротьбу за народну освіту, Т.Г.Шевченко не міг обминути особи вчителя. Він нещадно критикував тупих і обмежених учителів царської школи, які вірою і правдою служили експлуаторському ладу, а хотів бачити тих, хто ставили собі за мету самовіддане служіння народу. Важливу роль у правильному вихованні людини поет відводив сім'ї, особливо жінці-матері («Музикант», «Близнецы», «Варнак», «Нещасный», «Наймичка»).

Значну увагу проблемі української освіти і вчителя (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) приділяв І.Я.Франко. Метою навчання і виховання він вважав усебічно розвинену особистість, для якої будуть властивими готовність як до розумової, так і до фізичної праці. Він мріяв про той час, коли «всяка її наука буде корисною працею для суспільства, а всяка праця буде виявом її розвинутої думки, розуму, науки». У своїх педагогічних і публіцистичних працях («Наші народні школи та їх потреби», «Емерик Турчинський», «Борис Граб», «Учитель», «Допис про Дрогобицьку гімназію» та ін.) він аналізував зміст і методи навчально-виховної роботи в школах,

вивчав різні сторони діяльності вчителів і хотів бачити в них справжніх друзів молоді, які могли б завоювати її прихильність і довір'я, поступали в школі обачно, тактовно й неупереджено, заохочували, наскільки це можливо, до самостійного мислення.

Однодумцем І.Я.Франка в питаннях освіти був поет, педагог П.А.Грабовський (1864 – 1902), який переймався тяжким станом народної освіти, життям учителів та учнів («Дещо про освіту на Україні», «Дещо в справі жіночих типів», «Про розвиток шкільної освіти в Ахтирському повіті Харківської губернії», «Дітям», «В школу», «Сироти»). Справжніми страдницями були сільські вчительки.

Полум'яним борцем за народну освіту й пропагандистом перспективних педагогічних ідей, вдумливим наставником, справжнім майстром педагогічної справи зарекомендувала себе видатна українська поетеса Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Для письменниці освіта була могутньою зброєю, за допомогою якої маси усвідомлюють свою силу, мету й завдання боротьби. «Коли хто хоче жити вільно, але не свавільно, то мусить учитися й думати про те, що таке воля», - наголошувала вона. Написала підручник «Стародавня Історія східних народів».

На кінець XIX – початок XX ст. припадає педагогічна діяльність українських письменників Б.Д.Грінченка, М.М.Коцюбинського, Ю.А.Федьковича, С.В.Васильченка, поета С.М.Коваліва. У цей час мав значний вплив на перспективних українських педагогів геній К.Д.Ушинського. Стали відомими М.П.Драгоманов, І.Г.Верхрацький, М.О.Корф, М.Ф.Левицький, І.П.Деркачов, Т.Г.Лубенець, Х.Д.Алчевська, Степан Смаль-Стоцький.

Важливу роль у справі освіти України відіграли педагогічна публіцистика та журналістика. Друкувалися «Педагогический весник», «Школьное обозрение», «Профессиональная школа», «Журнал элементарной математики», «Вестник опытной физики и элементарной математики», «Киевская старина» та ін.

***Пропонуємо знайомство з життєдіяльністю першого міністра
України***

Іван Матвійович Стешенко

(1873-1918)

З іменем Стешенка в українській педагогіці пов'язані питання створення нової (як середньої, так і вищої) школи, введення предметів українознавства до навчальних річних планів, розробки освітніх програм з урахуванням інтересів інших національностей, збереження національних культурних надбань, забезпечення правового й матеріального статусу вчителя, а найбільше – створення системи управління освітою. За безпосередньої участі І.Стешенка створено національну систему освіти; розроблено план єдиної школи; створено систему післядипломної освіти, відкрито навчальні заклади нового типу.

І.М.Стешенко народився 24 червня 1873р. в Полтаві в сім'ї відставного унтер-офіцера, колишнього кріпака князя Кочубея й полтавської міщанки. Навчався в школі, класичній гімназії, Київському університеті. В Києві юнак познайомився з родинами Старицьких, Лисенків, Косачів, брав участь у «Плеяді», що наважилася перекласти українською мовою «всі світові речі». На цей час він переклав «Орлеанську діву» Шиллера, із латини «Метаморфоз» Овідія Назона й Беранже з французької мови. Іван Стешенко знав французьку, німецьку, іспанську, італійську, чимало слов'янських мов. Закінчивши 1896 р. факультет словесності зі срібною медаллю, Стешенко став викладачем жіночої Фундуклеївської гімназії.

У кінці 90-х років ХІХ ст. Стешенка було заарештовано за антидержавницькі погляди. Після звільнення він працював вчителем, займався дослідженням творчості І.П.Котляревського. Літературна громадськість визнала Стешенка за його глибокі дослідницькі статті провідним котляревськознавцем, і саме йому доручили прочитати реферат «Про художньо-літературне значення творів Котляревського і його заслуги» на відкритті пам'ятника великому полтавцю в 1903р.

Своє життя І.М. Стешенко поклав на те, щоб рідне слово звучало вільно, розкуто, природно, у повсякденному вжитку не лише в селах, а й у містах. У 1905р. він написав низку статей з мовного і національного питання. У статті «Про українську національну школу» він писав: «Ситуація, коли корінне населення не має своєї національної школи, ненормальна». Стешенко переконував громадськість у необхідності відкриття не лише українських, а й польських, єврейських та шкіл інших національностей, які проживали в

Україні. Український інтелігент повинен знати українську мову, знати власний народ. Він мав також неймовірний успіх, бо крім різнобічних знань, знав ораторське мистецтво.

Коли Наукове товариство імені Шевченка переїхало зі Львова до Києва, Іван Матвійович став його секретарем, а на час відсутності голови - Михайла Грушевського – фактично його керівником. Зростає авторитет Стешенка як літературного критика.

З початком імперіалістичної війни 1914 р. знову закривались українські видання. Проте водночас зростала національна самосвідомість, явна й прихована боротьба з царатом. Методами боротьби Іван Стешенко обрав просвіту, підвищення культурного рівня й піднесення політичного світогляду народу.

У 1917 році Центральна рада обрала Генеральний секретаріат. На посаду генерального секретаря(міністра) освіти було запрошено Івана Стешенка. Генеральний секретаріат вів справи кількох міністерств і відомств: Академії наук, культури, архівів. Його структура охоплювала п'ять департаментів: загальних справ, вищої і середньої школи, нижчої освіти, професійної освіти, дошкільної й позашкільної освіти. Під керівництвом секретаріату освіти в Києві працювали українські гімназії, Український народний університет, педагогічний інститут, Українська академія мистецтв, створювали українські підручники, термінологічні словники. Була розроблена Концепція національної школи України, в якій важливу роль було відведено вчителю, його освіченості. Разом із бюро Всеукраїнської вчительської спілки було розроблено основні напрямки реформи школи: упровадження обов'язкової безкоштовної освіти в межах двох рівнів єдиної трудової школи, розробка й упровадження нових єдиних програм. Передбачалося матеріальне й моральне заохочення талановитих учителів, підвищення їхньої кваліфікації за кордоном, проведення іспитів на право викладання в українських школах, відкриття курсів перепідготовки. *Титанічна організаторська й просвітницька робота Івана Стешенка вражала.*

29 липня 1918 р. Іван Матвійович Стешенко трагічно загинув від пострілу вбивць. Поховано на Байковому цвинтарі. У червні 1998 р. Україна відзначила 125 років від дня народження першого міністра освіти уряду Української Народної Республіки, видатного діяча освіти і культури, педагога, поета, перекладача, літературознавця, театрознавця. Його обдарованість найяскравіше розкрилася на освітянській ниві. 18 травня 1999р. згідно з наказом Міністерства освіти було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Іван Стешенко – відомий діяч освіти на культурі України».

Шановний читачу!

Якщо Ви зацікавилися запропонованими матеріалами, повідомляємо, що в наступному випуску ми розкажемо про педагогічну діяльність Івана Григоровича Верхратського – педагога, письменника, громадського діяча.